

Türkiye'nin Bilgi Çağındaki Yeri ve Geleceği (*)

USİAD

Sanayi ve Teknoloji Politikaları Çalışma Grubu

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey 1931'de bugünler için ders alınması gereken bir şekilde şöyle diyordu;

'Eğer bir millet üretim hususunda geri ise teknik güçler hususunda ilerlememiş ise, o memleketin dengesini vücuda getirmeyi uluslararası piyasanın düzenleyişine terk etmek o memleketin yıkılışına göz yummak olur. Her sene bilanço açığını milletin öteden beri toplamış ve asırlardan beri biriktirmiş olduğu menkul kıymetlerle ödemek mecburiyetine düşer. Açık, senelerce devam ettiği takdirde memleket dahilinde mücevherat ve değerli eşyalardan, ev ağırlıklarından başlayarak, nihayet o memleketin şimendiferlerinin, bankalarının, sınai ve ticari teşebbüslerinin, arazinin ecnebilere geçmesine kadar varabilir.'

Bu söylenenler dikkatle incelendiğinde O yıllarda ne yaptığını bilen ve duruma hakim bir yönetim anlayışının varlığı görülmektedir. Ve o zamanki yönetim, bu sözlerle 'üretim hususunda ve teknik güçler hususunda ileri gideceğiz ve bunu uluslararası piyasanın düzenleyişine terk etmeyeceğiz' demektedir.

Bu sözlerin söylendiği 1930'lu yıllar hatta 1960'lara kadar dünyada, üretim üstünlüğü ile rekabet dönemidir. O dönemlerde, endüstri devriminin temelini oluşturan kitlesel yani büyük üretim ölçekleri hala çok öncelikliydi ve hem ülke refahı ve hem de uluslararası rekabette lokomotif sektörlerde büyük üretim ölçekleri ile üretim yapabilme kapasitesi ve yeteneği çok önemliydi. Nitekim genç Türkiye Cumhuriyeti hem de elinde avucunda bir şey olmadan bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır ve geç kalınmış endüstri devrimini yakalamak üzere çok önemli mesafeler alınmıştır. Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki ulusal sanayi ve ekonomi politikalarında öne çıkarılması gereken önemli bazı unsurları bir başka yazıya bırakarak günümüze dönelim.

Günümüzde Değişen Durum

Günümüzde durum değişti. Gelişmiş ekonomiler artık üretim tabanlı değil. Üretimde bildiğimiz sermaye ve emek değerlerinin yanına hem de onlardan çok daha etkili olarak 'bilgi' denilen bir kavram geldi. 'Üretim Değer Zinciri' diye bildiğimiz döngü 'Bilgi Değer Zinciri'ne dönüştü.

Sıkca duyduğumuz, 'Yeni Ekonomi' ya da 'bilgi tabanlı ekonomi' kavramlarının temelinde 'bilgiye dayalı teknoloji' diye tanımlayabileceğimiz bir olgu çok etkili oluyor.

Ne demektir 'bilgiye dayalı teknoloji'?

(*) Cumhuriyet Strateji Ekim 2009

Bilginin artan rolü ve bunun sonucu olan global ekonomideki değişim , teknolojinin tanımını da etkilemiştir. Bir mal olarak görülen teknoloji, artık bilgi içeriği ve etkileri bakımından sosyo-ekonomik bir süreç olarak da tanımlanabilmektedir. Teknolojiyi bilgi olarak gören yaklaşıma göre, bilgi karmaşık ve genellikle maliyeti yüksek bir 'diğerlerinden öğrenme' sürecini de içeren, araştırma, teknoloji geliştirme ve inovasyon (ATGİ) süreçlerinden elde edilmektedir. Teknoloji transferi de, temel olarak, bu karmaşık ve maliyeti yüksek öğrenme sürecidir

Bu değişimi yalnız üretim süreçlerinde değil, dünyaya dair ne varsa, yaşama dair ne varsa özetle hayatımızın her alanında, her anında görüyoruz. Bilgi odaklı teknolojik değişimlerden çok fazla etkileniyoruz ve giderek daha da fazla etkileneceğiz. Öyleki, bu gelişmeler insanın doğal adaptasyon sürecinden çok daha hızlı oluyor ve küreselleştirilen dünyada 'bilgiye dayalı teknolojiler'in sonuçları ya da etkileri sınırlı bir bölgeyi değil, tüm ülkeleri hem de hiç ilgisi yokken çok fazla etkileyebiliyor.

Küreselleşme ve Bilgi Toplumu

Gelişmiş dünya ülkelerinde sanayi toplumu yerini bilgi toplumuna terk ederken, enformasyon ve iletişim teknolojileri başta olmak üzere bazı alanlardaki gelişmeler, ekonomik, sosyal vb. bir çok yapılanmada çok hızlı bir değişimi zorlamaktadır. Kimileri tarafından bu değişimin kendisi ya da sonuçları küreselleşme olarak tanımlanmaktadır.

Küreselleşmeyi, emperyalizmin kültür, ekonomi ya da siyaset normunun küresel ölçekte yaygınlık kazanması ve son çözümlemede ulusal sınırların ortaya çıkardığı engel ya da kısıtlamaların kalktığı tek bir dünya sistemi yaratmak olarak tariflemek mümkün.

Bunun siyasi-ideolojik savunuculuğunu da bilim-teknoloji-sanayi alanındaki üstünlükleri tartışmasız ülkeler yapmaktadır.

Bilim ve teknolojinin gelişiminde ,başta ABD olmak üzere kimi gelişmiş ülkeler, madalyonun görünen yüzünde insan kopyalamaktan tutun, gen haritasının çıkarılarak ölümsüzlüğe kavuşulması için çaba gösterirken, madalyonun öbür yüzünde dünyanın dört bir yanında su ve gıda yetersizliğinden ölen bebek ve çocukların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Bilinmeyen teknolojiler peşinde trilyonlarca dolar harcanırken, tedavisi bilinen ve maliyeti çok ucuz hastalıklardan milyonlarca insan ölüyor. Yani, kuzey yarım küre gelirlerinin bir kısmını nüfusun çoğunluğunu oluşturan dünyanın güneyi için harcasa, pek çok temel sorun çözülebilecek ama öyle olmuyor. Ve sonuçta geçtiğimiz yüzyıllardan daha farklı ve daha gözönünde bir sömürge ve kolonileşme süreci yaşanıyor. Aynı şekilde, geçmiş savaşlardan daha farklı ve iletişim teknolojilerinin katkısıyla daha gözönünde dünyanın değişik bölgelerinde savaşlar yaşanmaktadır. Teknolojideki gelişmelerin ilk uygulama alanları olan savaş araçlarındaki gelişmelere paralel olarak ve kimi zaman daha düşük kimi zaman daha yüksek yoğunlukta ama çok sayıda insanı öldüren, demokrasi, insan hakları vb. kılıfı altında aslında paylaşım savaşlarına sahne oluyor dünyamız ve Türkiye tam da bu coğrafyanın ortasında bulunuyor ve çok etkileniyor.

Küreselleşme sürecini dokuyan ülkeler, bu sömürge ve kolonileşme sürecindeki üstünlüklerinin de kaynağını oluşturan bilim-teknoloji yetkinliklerini sürdürebilmenin ulusal politikalarına da sahiptirler.

Bir yanda küreselleşme sürerken öte yanda söylenenlerin ya da inandırılmak istenenlerin tersine paradoksal bir biçimde ulusal motifin giderek güç kazandığı siyasi bir süreç dünyaya egemen olmaktadır. Sadece gelişmemiş -ya da bu ülkelerin hoşuna giden tanımlamayla

gelişmekte olan ülkeler-, gelişmiş ülkelerin ulusal politikaları sonucu, ulusal politikaların yerini küresel politikaların aldığı savıyla ulusal politika yapmaktan giderek uzaklaşmakta ve idarelerini başka ellere bırakmaktadırlar.

Tüm bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin durumuna kısaca bir göz atıp, ülkemizin geleceğini yakından ilgilendiren sorularımızı sıralayalım.

Ülkemizin Durumu

Türkiye endüstri toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecinde bocalamaktadır. Endüstri toplumunda öne çıkan pek çok alanda üretim kültürü edinmiş ancak ne bu alanlarda ne de yeni alan ve teknolojilerde, refahını artırmak ve global rekabet üstünlüğüne sahip bir sanayi yaratabilmek için, Araştırma-Teknoloji Geliştirme-İnovasyon (ATGİ) yeteneğine, altyapısına ve kültürüne sahip olamadığı gibi, bu konuda da toplumsal katılım ve kabul ile oluşturulmuş uzun dönemli bir gelecek vizyonu da oluşturamamıştır.

Giderek rekabet şansları azalan geleneksel sektörlerde bile tasarım, üretim makineleri gibi temel teknolojilerde dışa bağımlıdır ve genel olarak evrensel teknoloji üretimine katkısı da yok denecek kadar azdır.

Tüm bu zayıflıklarımız sürerken, daha vahim bir hata yapılmaktadır. Bilgiye dayalı teknolojilere geçeceğiz diyerek, Cumhuriyet tarihi boyunca yarattığımız tüm birikimler yok edilmektedir.

Üretim tesislerimiz hızla ya kapatılmakta ya da yabancıların eline geçmektedir. Keza, ulusal politikalar için büyük önemi bulunan banka, sigorta vb. destek hizmetleri birikimimiz de.

Oysa bu birikimler şimdiler için elimizdeki değerler olduğu kadar, bilgiye dayalı teknolojilere evrilmemizde de mutlaka kullanmamız gereken varlıklarımızdı.

Çünkü, yukarıda sözünü sıkça ettiğimiz ATGİ odaklı gelişmeleri olanaklı kılan ve lineer olmayan modeller olarak adlandırılan yeni sistemlerin bir diğer adı da 'evrimsel süreçler'dir.

Çünkü, gelecek için planladığınız yola ancak geçmişten gelen birikimlerinizin üzerine evrimsel değişimler katarak ulaşabilirsiniz.

Çünkü, sahip olduğunuz altyapı, kültür, insan kaynakları, diğer birikimlerinizi bugünden yarına hemen değiştiremezsiniz bu nedenle onları yok saymayın.

Çünkü, geleceğinizi onlarla kuracaksınız.

Yukarıda söylenenler bizim öngörülerimiz değil. Bilgi toplumuna geçmiş ülkelerin bu geçişi açıklayan bilim adamlarının söyledikleridir.

Bunların gözardı edilmesinin sonucu olarak, ekonomisi ve geleceği giderek daha dışa ve sıcak paraya dayalı bir hale geliyor ülkemiz.

Uygulanan bu modelin bugüne kadar başarılı olmuş bir örneği var mı? Bilmiyoruz, ama aksine dair pek çok örnek vermek mümkün.

Bilgi Çağındaki Yerimiz ve Geleceğimiz

Türkiye'nin bilgi çağında yerini ve geleceğini belirleyecek sorulara yanıtlamaya çalışırsak aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

1- Türkiye'nin küreselleşme sürecindeki yeri nedir?

Türkiye, küreselleşme sürecinde, bu süreçten beklentilerin önemli bir bölümünü hem de küreselleşmenin duayenlerinden daha hızlı uyguladı. Hatta bir çok konuda bir toplumsal bilinç ve mutabakat yaratılmasına gerek bile görülmedi. Bırakın kapsamını, olası etkilerini, toplumun, adını bile bilmediği pek çok kanun, uygulama kimi zaman kıra döke yürürlüğe sokuldu. Hükümetler, öğretmeninin gözüne girmek isteyen çocuklar gibi, bu işin mimarlarının beklentilerinin de çok ötesinde işler yaptılar. Aferin aldılar mı bilmiyoruz. Ama, bu kadar çaba sonucu bu sürecin önemli bir aktörü olmaları gerekir. Gerçekten böyle midir? Bugün gelinen noktada yerimiz neresidir? Ya da bize biçilen rol(ler) nelerdir?

2- Gelişmelerin tehdit ve fırsatları analiz edilmişmidir? Fırsatlardan yeterince yararlanılmış mıdır?

Hiç kuşkusuz, küreselleşme sürecinin mimarları, kendilerine üstünlük sağlayacak ya da üstünlüklerini koruyacak kural ve uygulamaları tüm dünya için geçerli kılmıştır.

Örneğin, ulusal ürünlerin gümrük duvarları ile korunması artık olanaklı değildir. Ancak, görünürde malların sınır tanımadan serbest ticaretini sağlamak üzere geliştirilen ve genel olarak 'uygunluk değerlendirme' diyebileceğimiz, mal ve hizmet ticaretinin akreditasyonu ve belgelendirilmesi ve teknik harmonizasyon alanındaki küresel uygulamalar, özellikle gelişmiş ülkelerce tam da bunun tersi yani kendi mallarının sınır tanımaksızın hareketinin sağlanması ama yabancı malların sınırlarda takılması amacıyla da uygulanabilmektedir.

Ya da, desteklenebilir unsurlar gene gelişmiş ülkelerin üstünlüklerini borçlu olduğu Ar-Ge gibi alanlarla sınırlandırılmıştır.

Yukarıda belirtilen uygunluk değerlendirme, Ar-Ge vb. unsurların bir kültür haline getirilebilmeleri oldukça uzun uğraş ve zaman ile kapsamlı ulusal politikalar gerektirdiğinden, gelişmekte olan ülkeler için tehdit olarak görülen bu tür yapısal gerekler, şayet bunlarla ilgili ilerlemeler sağlanırsa hem gelişme ve hem de küresel rekabet alanında çok değerli ve önemli fırsatları da bünyesinde barındırmaktadır.

Türkiye burada belirtilen unsurlar başta olmak üzere, küreselleşme ve bilim toplumuna doğru evrilmede kural ve gerekleri madalyonun farklı yönleriyle yeterince analiz edip, toplumsal mutabakatla ulusal politika ve stratejilerini oluşturmuş ve bunları hayata geçirmişmi dir?

3- Dışa bağımlı desteklere ve sıcak para hareketlerine dayanan ekonomik sistem tercihi bilinçli midir? Sürdürülebilir mi?

Yöneticilerimiz, bilgi toplumunda yetkin bir ATGİ altyapı ve kültüründen beslenen, ileri teknoloji odaklı ve yüksek katmadeğerli üretim stratejileri yerine, her konuda dışa bağımlı, sıcak para hareketlerine ve ülke bünyesindeki arazi, tesis vb. mal satışına dayalı bir ekonomik politika benimsemişlerdir. Çalışmadan, evdeki malları satarak günü kurtarmaya benzeyen bu model sürdürülebilir mi? Veya nereye kadar idare eder ve sonuçları ne getirir?

4- Kritik bir jeopolitik konumda bulunan ülkemizin savunma stratejileri de dışa bağımlı teknolojilere dayandırılabilir mi?

Bilindiği gibi, önceleri soğuk savaş, sonraları da yakın bölgemizdeki ve sınırlarımız içindeki sorunlar nedeniyle savunma harcamalarımız için bütçeden önemli bir pay aktarılmaktadır.

Savunma tedariklerimizde de büyük ölçüde dışarıya ve dış teknolojilere bağımlı durumdayız. Özellikle son olaylarda görülmüştür ki; teknolojiyi satanlar sadece paramızı değil stratejik bilgilerimizi de almakta hatta en gerekli durumlarda parasını verip aldığımız bu teknolojiyi

kullanmamızı engellemektedirler. Böylesi sorunları içinde barındıran dış teknolojilere bağlı bir savunma politika, strateji ve tedarik sistemi ile ne kadar sonuç alınabilir?

5- Son olarak yukarıdaki tüm açıklamalarla genel çerçevesini oluşturmaya çalıştığımız en kritik soruyu soralım. Şayet günün birinde küreselleşme sürecinin tüm sorunlarını yaşayan Türkiye, aldığı derslerle ve küreselleşmenin ileri ülkelere sağladığı fırsatları farkederek sürdürülebilir bir çağdaşlaşma projesi yürütmek isterse, o zaman elinde kalan kullanabileceği altyapı ve olanaklarla böylesi bir dönüşüm gerçekleştirebilir mi?

Çünkü, böylesi bir dönüşüm ancak araştırma-teknoloji geliştirme ve inovasyon (ATGİ) yeteneği ve kültürünün sanayi, üniversite, toplum, örgütler, tüm kurumlar vb. her kesimde edinilmesine ve sürekli artırılmasına dayanmalıdır. Bunun yanısıra bu dönüşüm buradan beslenen üretim süreci ile yüksek katma değer sağlanarak ülke ve insanların refahının esas alındığı bir döngü ile gerçekleşebilir. İşte asıl, bu kazanımların eldesi ve rekabet üstünlüğü sağlayacak şekilde korunması için küresel araçların kullanılması gereklidir. Tıpkı bazı ülkelerin yaptığı gibi.

Böylesi bir politikanın temel araçları acaba o zaman geldiğinde elimizde kalmış olacak mı? Yoksa tümüyle satıp, savmış mı olacağız.

Yazımıza Mustafa Şeref Bey'den bir alıntı ile başlamıştık, onunla bitirelim. Şöyle diyordu; *'Bu memlekette bir vakitler şimendiferler, bankalar, ticaret, sanayi, milli şirketlerin hisse senetleri, hatta en iyi tarlalar ve şehirler dahilindeki en iyi emlak Türklerin değil ecnebilerin elinde idi. Bu memleket tarihinde milli iktisat namıyla hiçbir kavram kavrayamamıştır. Milli iktisattan bahsetmek bir zamanlar bir kabahat, bir zamanlar da bir bilmecedan bahsetmek gibi bir şeydi.'*

Umarız biz de yakın bir gelecekte aynen bir zamanlar diye anlatırız, bu soruların şimdiki cevaplarını,